

וכתב הרא"ש שהדיין שבאו לפניו לדון – יש לו לקרוע השטר, שהרי לכתחילה יש לפסוק כרב ושמואל, אלא שכל זמן שלא בא לידי דין, אין בית דין או האפוטרופוס מחייבים לקרוע את שטרם, שמא ימצאו דיין שיפסוק כר' אלעזר ויבואו לפניו. והרי ב"ד אביהן של יתומים, לכך מניחים השטר ברשות היתומים.

דף מט

'לכל מגלגלין חוץ משכיר שאין מגלגלין'. ר"י בן מגאש פרש הטעם, שמא על ידי שנצריכנו להשבע על דבר אחר, יימנע ולא ישבע, ונמצא מפסיד שכירותו והולך בפחי נפש. לכך אין מגלגלין עליו שבועה אחרת.

גם לפי מה שכתב הר"ף והרמב"ם (טוען ונטען א, יג) ז"ל שאדם שנתחייב שבועה [אפילו היסת] והיתה עליו תביעת גלגול, ולא רצה שיגלגלו עליו ואמר שמוכן לשלם – אינו נפטר מתביעת הגלגול, וחייב לישבע או לשלם על התביעה ההיא – נראה פשוט שאין זה שייך בשבועת הנוטלין שהרי מעולם לא נתחייב שבועה, אלא אם ברצונו נשבע ונוטל, ולכן אם בא להמנע מהשבועה ולא ליטול – אין לזה שכנגדו שום תביעה עליו.

'לכל אין מקילין חוץ משכיר דמקילין'. רש"י פרש לענין גלגול שבועה. ור"י בן מגאש פרש: לכל אין ב"ד פותחים להם בטענה כדי לפטרן משבועה שחייבום חכמים, בין בשבועת הנפטרים בין בשבועת הנוטלים – חוץ מהשכיר שמקילים לו עליו ופותחים לו בטענה כדי לפטרו מאותה שבועה שתקנו לו, ויטול שכירותו ללא שבועה.

נראה שדעה זו מסכימה גם היא שאין מגלגלין על השכיר שבועה, אלא שמוסיפה שאף פותחין לו לפטרו מהשבועה עצמה שנתחייב. וזהו שאמרו 'מאי בינייהו? איכא ביניהו לפתוח לו' – אבל לענין פטור מגלגול – זה וזה שוים. ובדומה לזה כתב הרמב"ם (שכירות יא, ט) 'שכיר הבא להשבע אין מחמירין עליו ואין מגלגלין עליו כלל אלא נשבע שלא נטל ויטול, ולכל הנשבעין אין מקילין חוץ מן השכיר שמקילין עליו ופותחין לו תחילה ואומרים לו: אל תצער עצמך, תשבע ותטול'. (פירש 'פותחים' – שמציעים לו מתחילה להשבע). וע' ראב"ן פירוש אחר. וצ"ע.

פרק שמיני

'ארבעה שומרין הן: שומר חנם והשואל נושא שכר והשוכר'. נראה שמשום כך נקרא 'נושא שכר' ולא 'שומר שכר' – כי חיוב שמירתו ואחריותו הנו תוצאה מנשיאת שכרו, גם כשאינו מקבל שמירה כגון תופס משכון או ספסר (ע' לשון הרמב"ם שלוחין ב, ז). ועסמ"ע שו"ס ק"ד ונתיה"מ באומן שתופס החפץ כמשכון על שכרו, אפילו פירש שאינו רוצה לשמרו, אך הואיל ויש לו הנאה בתפיסתו הריהו שומר שכר. וערמב"ן ב"מ צו: שלוקח לשלשים יום מסתבר שדינו כשומר שכר. ואולם התוס' שם נקטו שאינו אלא כשומר חנם) – בניגוד לשומר חנם שחייביו נובעים מקבלת השמירה.

'אמר לשואל: היכן שוריי... אמר לו, איני יודע מה אתה סח...'. הוא הדין אם אמר מתה מחמת מלאכה, שפטר עצמו בטענה זו, אלא שלא שנאה התנא כי ממילא יש לשמוע זאת מכלל דבריו. ועוד, שלא נחת התנא לפרט סוגי המיתה שונים, ובפרט מתה מחמת מלאכה שאינו שכיח (ר"י בן מגאש).

*

'ארבעה שומרים הן...'

הנה בני אדם נחלקים לארבע כתות; יש שהוא שלם מצד עצמו ואין צריך לאחרים, וכל צרכיו עושה בחנם, וזה נקרא בשם 'שומר חנם'. ויש שכולו מאחרים, וזה נקרא בשם 'שואל'. ויש שעובד בשכר לאחרים, ויש ששוכר אחרים לעבוד לו. ואלו הם 'נושא שכר' ו'שוכר'. וארבעה אלו נרמזים בדברי התנא באבות: 'ספוג ומשפך משמרת ונפה' – שומר חנם הוא הספוג; והשואל הוא המשפך; והנושא שכר הוא כנפה, שקולט את הסולת, כך הוא לוקח השכר לעצמו; והשוכר הוא המשמרת, שנותן השכר לאחרים, כמשמרת שנותנת היין המובחר לאחרים. כמו כן רומזים אל חיות האדם בעולם הזה, שצריך להיות שלם בצרכי עולם הזה וצרכי עולם הבא, ואם אין קמח אין תורה ואם אין תורה אין קמח, והרבה עשו כרשב"י ולא עלתה בידן. ויש אדם השלם שהוא כמו ספוג שאוחז בוזה וגם מזה אל ינח ידו, ועי"ז יהיה שבע מהכל; ויש מי שהוא ריקם מכל, לא עסק בתורה ובעבודת ה' ולא עסק בעסקי העולם, והוא כמו המשפך, וזה מפסיד הכל; ויש מי שכל עסקו רק בעסקי העולם הזה והוא כמו המשמרת שלוקחת רק השמרים, וזה טועה שלא קנה רק דברים שהם הבל הבלים ואינם קיימים; ויש להיפך – שתמיד הוא עוסק בתורה ובעבודת ה' שהוא כמו הנפה שקולטת את הסולת, וזה גם כן טועה, כי אחת משתיים לו: או לאבד את גופו בחוסר כל ועובר על 'ונשמרתם מאד לנפשותיכם', או יצטרך לגנוב ולגזול לפרנס את עצמו.

ואלו שרמזם התנא פה באומרו ששומר חנם נשבע על הכל, שהוא שבע מהכל; והשואל משלם את הכל – שהוא ריקם מכל; ונושא שכר והשוכר, שלקחו רק אחת מהם – שניהם טועים, כי העוסקים רק בעסקי עוה"ז, הם שבעים מדברים שאינם קיימים – השבורה והשבוייה והמתה. והעוסקים רק בעסקי עולם הבא דוקא, אחת משתיים להם – או משלמים את האבודה, שמאבדים גופם. או הגניבה שגונבים מאחרים. ולכן העיקר הוא שיאחז בשתייהם (מתוך 'זרע יעקב' לרבי רפאל כציר, מחכמי גרבה – 'לבוש למסכת שבועות').

*

'הנה ברש"י בדיבור 'לא תגנוב' – בגונב נפשות הכתוב מדבר. או אינו אלא בגונב ממון וכו' אמרת דבר הלמד מענינו, מה לא תרצח לא תנאף מדבר בדבר שחייבין עליהן מיתת ב"ד, אף לא תגנוב דבר שחייבין עליו מיתת ב"ד. עכ"ל. ויש להבין, הרי 'לא תשא' אין בו מיתת ב"ד אף שנכתב בין הדיבור השני והרביעי שבשניהם יש מיתת ב"ד.

ונראה דהנה בש"ס שבועות (לט.) שכל העולם כולו נודעזע בשעה שאמר הקב"ה בסיני 'לא תשא', וקחשיב שמה החומר הגדול שבה, ומסיים: דברים שאין אש ומים מכלין אותן שבועת שקר מכלה אותן. ואם כן יש להבין אחר שיש בו חומר כל כך, למה אין בו מיתת ב"ד אלא מלקות כשאר לאו בעלמא?

ונראה דענין עבירת שבועת שקר הוא שמאמת את השקר באמיתת הש"י. והנה שקר אין לו רגלים ואין בו קיום, היפוך אמיתת הש"י – היה הוה ויהיה, ועל כן יש בו חומר יותר מכל עבירות כבש"ס שבועות הנ"ל, אך קלקלתו זוהי תקנתו שבאשר שקר אין לו קיום אין לעבירה קיום כל

כך בגוף האדם להביאו לידי מיתה שלא יוכל להשתנות עוד לחיות, כי העבירה עצמה היא העונש, בסוד תיסרך רעתך (ירמי' ב) כנודע, ועל כן אי אפשר שתביא עונש יותר ממהותה. וזהו שאמרו ז"ל (שבועות כ.) ה' הוא דאינו מנקה אבל ב"ד של מטה מלקין אותו ומנקין אותו. היינו, דבעוד שלא נעשה בו הנקיון יש לו חומר יותר מכל העבירות, אלא שזו יש לה נקיון, ובכל עבירות כי האי גוונא היתה באה עליה מיתה ב"ד באשר יש לעבירה קיום בגוף האדם אי אפשר לה נקיון ושוב מביאתו לידי מיתה ב"ד, אבל עבירה זו אף שיש בה חומר שמנפש ועד בשר תכלה, היינו רק באם לא נעשה לה נקיון, ועל כן שוב יצדק לומר עליה גם כן שדבר הלמד מענינו שמסלקת החיים מן האדם באם לא נעשה לה נקיון. ודו"ק.

ויש לומר דכן הוא נמי במדות האדם; שיותר נקל לאדם להשליך ממנו מדת השקר שהיא הצביעות והחנופה והשקרים יותר משאר המדות הרעות, ששאר המדות הרעות יש להן יותר קיום בגוף האדם משקר שאין לו רגלים ואין לו קיום. על כן האיש אשר נדבה רוחו אותו לחסות תחת כנפי השכינה, ראשית דבר יקשר עצמו בקשר אמיץ להשליך השקר, ואז, רק אז, יפתח לו פתח לילך בדרך התורה המביאתו לחיי עולם הבא.

וכענין שהגיד כ"ק אבי אדומו"ר זצלה"ה, שקודם נתינת התורה היתה מלחמת עמלק שהוא יסוד השקר, כאמרם ז"ל (רש"י סוף פ' תצא): אם שקרת במדות ובמשקלות – הוי דואג מגרוי האויב, וכסות ולשון שינה, דאם לא היה נסתלק כח עמלק כח עמלק מקודם, גם נתינת התורה בקולות וברקים לא היתה מועילה, ששקרו של עמלק היה מוצא תירוצים על הכל. עכ"ד. וכמו בכלל כן בפרט, השקר מוצא תמיד תירוצים על כל מיני התעוררות והתפעלות ואת כולם ישא רוח השקר הזה. הש"י יצילנו וישם את חלקנו מהעובדים לפניו באמת' (שם משואל שבועות עמ' צב).

סליקא לה מסכת שבועות בס"ד